

В Ч Е Н І П Р О Ц Н Ї

Полонська-Василенко Н.

Українська Академія наук: (Нарис історії). Частина II (1931-1941). — Мюнхен, 1958. — 215 с.— (Досліди і матеріали. Серія 1, ч. 43). Ін-т для вивчення СРСР.

Бібліотека Академії Наук (ВБУ)

Величезною ланкою роботи Академії Наук стала, зокрема після реорганізації Академії Наук в 1933 — 1934 роках, ВБУ — Всенародня Бібліотека України (Національна Бібліотека). Засновано її в 1918 р. одночасно з Академією Наук, за зразками Петербурзької Публічної Бібліотеки та славетних бібліотек Лондону та Парижу. Ліквідація бібліотек університетів — Українського Державного та Університету Св. Володимира — збагатили її книжними фондами. До них приєдналися бібліотеки Духовної Академії (приєднана раніш до Академії Наук) і, нарешті — бібліотеки I та III Відділів Академії Наук. Це переростання бібліотеки викликало нещадне нищення «зайвих» примірників. Переформування Бібліотеки Академії Наук заподіяло величезну шкоду; переформування збіглося з перенесенням бібліотеки з будинку I-ої гімназії на вул. Шевченка до новозбудованого помешкання для бібліотеки університету, на вул. Короленка ч. 58; все було перенесено на руках співробітниками бібліотеки, при чому в праці брали участь всі співробітники — до висококваліфікованих фахівців. Звичайно, це не могло розв'язати проблеми, бо приміщення бібліотеки не було розраховано на таку величезну кількість книжок. Довелося негайно розпочати прибудівки до нового будинку.

Звіт Академії Наук докладно малює зростання бібліотеки і її відділів. Вона мала 12 відділів, як зазначає звіт. Деякі з цих відділів були надзвичайно цінні, як, наприклад, рукописний, до якого перейшли рукописи Київської Духовної Академії, Академії Наук, Київського Університету, Києво-Печерської Лаври, Св. Софії, приватних власників. Багатий відділ «стародруків» мав унікали — як видання Гуттенберга, як інкунабули²⁴⁴. Величезний відділ — Географічно-Картографічний — був один із найбагатших в Союзі. Відділи «Періодики» та «Газетний» не вміщалися в книгосховищах бібліотеки і для них відведено величезний собор св. Володимира, де стелажми навіки зіпсовано чудовий розпис стін, твори Васнецова, Нестерова, Врубеля.

Офіційний звіт дає такі цифри²⁴⁵:

Р і к	Кількість томів	Кількість працівників	Бюджет карб.	Кількість відвідувань	Кількість книговидач
1918		14			
1920	500000	43		345	536
1923	850000	60	26409	35230	49277
1928	1853977	86	260800	130234	377390
1937	5166000	296	1183800	188946	873358

Цей звіт дуже цікавий; він показує, як зростала бібліотека й як зменшувалося в відсотковому відношенні щодо книжок число працівників.

Приблизно підрахунок такий:

року 1920	— 500000 томів	і 43 прац.,	на кожного	— 11600 томів
" 1923	— 850000 "	60 "	" "	— 14100 томів
" 1928	— 1853977 "	86 "	" "	— 21500 томів
" 1937	— 5166000 "	296 "	" "	— 17400 томів

До цього треба додати, що в 1920 році до бібліотеки йшли не лише призвичаєні до бібліотечної праці працівники, але й такі, яких штовхало

²⁴⁴ «Вісті», 1937, ч. 1, стор. 77—94.

²⁴⁵ «Вісті», 1937, ч. 11, стор. 77—94.

до бібліотеки те загальне патріотичне піднесення, яке переживала Академія 20-х років. За це піднесення бібліотека заплатила тяжкою ціною арештів і заслань.

Після «реформи» бібліотека швидко міняє своє обличчя. Зникають ентузіясти і фахівці, бібліотеку заливає хвиля партійної молоді, комсомольців. Треба сказати, що чимало з них щиро захопилися бібліотечною справою, працювали завзято, але маса дивилася на бібліотечні скарби, як на творчість «ворогів народу». До того маса ця в 1930-х роках була дуже мало освічена не тільки в фахових питаннях, але й в елементарніших історичних, літературних, які були колись відомі пересічній учениці 6—7 класу гімназій. Пригадую щире захоплення групи комсомолок-працівниць бібліотеки, коли літній бібліотекар демонстрував їм, яким чином, наприклад, 1435 рік позначається XV, а 1621 — XVII століттям. Вони дивилися на нього, як на фокусника, але так і не зрозуміли таємниці цього процесу. Неможна казати, що така була вся комсомольська молодь, але такої було чимало. Між гим, на неї було накинута відповідальну працю: складання каталогу за «децимальною» системою, і найменша помилка каталогізатора вела до того, що книга губилася на довгі роки, поки її не рятувала часто випадковість. Провід не рахувався зі слабою підготовкою працівників і — скорочуючи штати та викидаючи «старих» бібліотекарів, то за невідповідне соціальне походження, то за працю в бібліотеках Духовних Академій, — заміняв їх політично «перевіреними» і з бібліотечного фаху непідготовленими людьми.

Праця в бібліотеці була важка. Стахановські темпи, соцзмагання, примушували звертати увагу на кількість, а не на якість праці. Характер бібліотеки був дуже невитриманий. Бібліотека Академії Наук перетворилася на бібліотеку з популярною літературою, до якої йшли читати особи різноманітного віку й положення — до учнів молодших клас шкіл включно. Величезна читальна зала не могла вмістити всіх відвідувачів і часто стояли черги, і співробітники Академії чекали, поки звільниться місце. Користати з бібліотеки для наукової праці робилося все тяжче.

В бібліотеці був «спеціальний» сектор: під цією назвою існував «секретний» відділ, який контролював всі нові й старі книжки. Залежно від загального політичного термометру, число «проскрибованої» літератури то зростало, то зменшувалося. Був час, коли заборонено було видавати для публічного користування всі твори М. Грушевського. Потім цю заборону дещо обмежено. Було заборонено всі твори всіх засланих, а число їх все зростало, Мало того, була заборонена критична література, де писали про засланих, хочби побіжно й негативно. Були заборонені всі часописи, де були вміщені статті репресованих, або критика на них. Були заборонені всі чужомовні видання, всі журнали, газети. Забороняли книжки з історії мистецтва зі статтями про церкви, ікони тощо. Щороку список заборонених книг змінювався, то зростав, то виходила амністія на деякі книжки. Пригадую, як комуністка не дозволила мені взяти газету за 1900 чи 1901 рік тому, що вона може шкідливо вплинути на мою... ідеологію. Мені було тоді 50 років і я була професором.

Тяжке становище бібліотеки, яка може найгостріше реагувала на всі зигзаги політики, якнайкраще відзеркалюється в біографіях директорів її. Їх усіх послідовно, один за одним, заарештовано: Ю. Іванова-Меженка, С. П. Пастернака, Н. М. Миколенка, нарешті — В. Іванушкіна.